

SERIJAL VIŠNJE STAREŠINE (8.) Sedam znamenitih govora: Nasljeđe kojeg danas teško čitamo i još teže razumijemo

27. rujan 2024.

Stari grad Ozalj foto Mislav Stepinac

Piše:
Višnja
Starešina

U vrijeme kada se hrvatska politička retorika nerijetko spušta na razinu psovke, a strateško promišljanje budućnosti i ne postoji, cilj je ovog serijala podsjetiti kako se o velikim i egzistencijalnim izazovima naroda i države može promišljati, govoriti i djelovati drukčije. Predstavili smo vam sedam značajnih govora ili pisama iz izazovnih razdoblja hrvatske povijesti, koji svjedoče kako su onodobni hrvatski političari definirali ključne nacionalne izazove i kako su na njih odgovarali. Na kraju, u osmom nastavku, osvrćemo se na današnje stanje. Mnogi od tih povijesnih izazova u svojoj su suvremenijoj inačici i danas prepoznatljivi i prisutni

Početna točka za osmišljavanje i razvoj ovog serijala bila su zapravo dva znamenita govora, koji mi se čine vrlo važnim za razumijevanje hrvatske, ali i europske političke povijesti i zbilje. To je ona vrsta govora koji vam pokažu koliko je sve ono što je važno već negdje zapisano i koliko se modeli političkog djelovanja zapravo ponavljaju u modificiranim oblicima. Kao da se povijest ponavlja. Ili kao da se ništa nije naučilo iz prethodnih iskustava?

Prvi je *Govor za Hrvatsku (Oratio pro Croatia)* kojeg je u Nurnbergu, pred staleškim Saborom Svetog Rimskog Carstva (Njemačkih zemalja) 1522. godine održao hrvatski knez [Bernardin Frankopan](#). Drugi je govor kojeg je pred hrvatskim Saborom 30. svibnja 1990. održao (budući) prvi predsjednik moderne hrvatske države [Franjo Tuđman](#). Oba su govora danas u hrvatskoj (političkoj) javnosti slabo (pre)poznata iako su u svome sadržaju vrlo aktualna. Frankopanov je govor ostao nepoznat vjerojatno zato što je povijesno preduboko da bi površna politička praksa do njega mogla doprijeti. Tuđmanov je možda povijesno preblizu i neugodno podsjeća na neizvršene zadaće. U prvome knez Frankopan moli najmoćnije velikaše Svetoga Rimskog Carstva (današnji pandan po utjecaju bilo bi mu Europsko vijeće) da pomognu Hrvatskoj u obrani Europe od osmanskih osvajanja, tumačeći im, bez osobita uspjeha, da je *‘upravo Hrvatska štit i vrata kršćanstva te, bude li ona osvojena, ništa u Svetom Rimskom Carstvu neće biti u dovoljnoj mjeri sigurno od opasnosti i propasti’*. U drugome, odnosno posljednjem od izabranih znamenitih govora u ovome serijalu, Franjo Tuđman prvom izabranom višestranačkom hrvatskom Saboru predstavlja projekt moderne hrvatske države.

Petar Zrinski foto Zavičajni Muzej Ozalj

Preostalih pet izabranih govora (među kojima je i jedno pismo, pismo [Petra Zrinskog](#) supruzi Ani-Katarini uoči smaknuća), svjedoče o usponima i padovima, političkim vizijama i političkim zabudama, pobjedama i porazima kroz koje se formirala, održavala, padala i ponovo dizala ideja hrvatske državnosti između Bernardina Frankopana i Franje Tuđmana. Ne može se dakako povijest svesti na nekoliko govora. Izbor baš ovih sedam, a ne nekih drugih sedam, deset ili dvadeset govora, osobne je naravi – činilo mi se da se upravo kroz njih može pokazati kontinuitet i razvoj hrvatske državotvorne ideje. A nadasve me impresionirao sadržaj tih govora koji pokazuje intelektualnu snagu, vizionarstvo, borbenost, viteštvo, privrženost, političku strast svojih autora. No što je od toga ostalo kao dio nacionalnog pamćenja, bilo u materijalnom, bilo u duhovnom obliku?

Najveće zasluge za očuvanje hrvatske državnosti u vrijeme osmanskih osvajanja na Balkanu ili gledano iz perspektive vjerski motiviranih ratova, u vrijeme drugog pohoda islama na Europu, pripadaju plemenitaškim obiteljskim lozama Frankopan i Zrinski. Upravo tim redoslijedom. Povezane međusobno i mnogim ženidbenim vezama te dvije plemićke loze, koje kolokvijalno često i nazivaju Zrinski-Frankopani, nisu bile samo obrambeni štit kršćanske Europe i branitelji teritorijalnih ostataka nekadašnjeg Hrvatskog Kraljevstva od početka osmanskih osvajanja hrvatskih zemalja u drugoj polovici 15. stoljeća pa sve doslovnog zatiranja obiju obiteljskih loza egzekucijom u Bečkom Novom Mestu. Oni su bili i nositelji kulturnog života Hrvatske u uskoj povezanosti s katoličkom crkvom, osobito s pavlinskim redom, kao i nositelji očuvanja hrvatskog identiteta. A svojim obiteljskim, iznad svega ženidbenim vezama, bili su čvrsto povezani s tadašnjim europskim plemstvom.

Impresivni *Govor za Hrvatsku* kneza Bernardina Frankopana pred saborom Svetoga Rimskog Carstva u Nurnbergu (1522.), viteška samožrtvujuća obrana Europe pod Sigetom [Nikole Šubića Zrinskog](#) (1566.), dekapitacija [Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana](#) (1671.) u organizaciji Bečkog dvora, kako bi se zatrle hrvatske vladajuće loze (uništila elita) i preuzelo upravljanje ostacima hrvatskih zemalja, samo su prijelomni trenuci tog višestoljetnog djelovanja Zrinskih i Frankopana. Što je od toga u današnjoj hrvatskoj prepoznato i na primjeren način valorizirano u našem povijesnom pamćenju?

U onom najširem narodnom sjećanju Zrinski i Frankopani prepoznati su kao simboli hrvatskog identiteta, a Nikola Šubić Zrinski kao vojskovođa i simbol hrabrosti. Neki se još sjećaju da u komunističkoj Jugoslaviji nije baš bilo preporučljivo spominjati ih previše i preglasno u pjesmama pa se ponekad zbog toga znalo i prespavati u zatvoru. Danas ih, ako baš želite, možete spominjati koliko želite, i u pjesmama i na političkim skupovima. No odnos prema njihovoj materijalnoj, političkoj i kulturnoj baštini današnjoj Hrvatskoj daleko je ispod razine njihova nasljeđa i ispod razine pristojnosti uređene i samosvjesne države prema vlastitoj prošlosti.

Primjerice, sam popis nekadašnjih frankopanskih imanja (dvoraca, utvrda, kurija) dugačak je i fascinantan. Knez Bernardin je u Nurnbergu spominjao više od stotinu imanja koja su mu dotad spalili, osvojili, oduzeli Turci. U Zrinskih je taj popis tek ponešto kraći. Razumljivo je da nije moguće, niti bi bilo racionalno obnavljati sve ruševne kurije, dvorce i utvrde, niti su svi od jednake važnosti za nacionalnu kulturu. Može se razumjeti i da država nije zagrizla u obnovu potpune ruševine Bernardinova Tržan-grada iznad Modruša. Iako bi uz ponešto inventivnosti i to mogao biti zanimljiv, a dugoročno i funkcionalan projekt. No teško je razumljivo da je fizičkom propadanju prepušten stari grad Ozalj, koji je stoljećima bio dom najprije Frankopana, a potom Zrinskih, koji je u egzistencijalno najkritičnijim stoljećima bio središte hrvatske kulture i pismenosti te čuvar identiteta. Takvo fizičko zapuštanje dvorca, koji po svome značaju jest prvorazredna nacionalna kulturna baština, nije se dogodilo ni u Kraljevini Jugoslaviji, a niti u komunističkoj Jugoslaviji. Čak naprotiv, u komunističkoj Jugoslaviji stari grad Ozalj bio je u vrlo intenzivnoj ugostiteljskoj i turističkoj funkciji, primjerenoj vremenu. A eto, u samostalnoj Hrvatskoj, uz puna usta nacionalnog identiteta, prepušten je zubu vremena, jer je u meandrima ranog hrvatskog povrata imovine devedesetih godina prošlog stoljeća nekom čudnovatom odlukom vlasništvo nad dvorcem prepušteno nekoj pretencioznoj udruzi odnosno družbi (Braća hrvatskoga zmaja) koja nema kapaciteta održavati to, političko-pravnim čudom dobiveno vlasništvo, a kamoli ga sadržajno unaprijediti. A ne želi ga niti prepustiti onima koji bi to mogli učiniti. To je navodno razlog što je stari grad Ozalj, jedan od dragulja hrvatske povijesne i kulturne baštine, zaobiđen u projektima obnove, koje obilato sufinancira EU. Naravno da to nije glavni razlog. Nebriga hrvatskih institucija (Ministarstvo kulture) koje imaju načina da postignu dogovorno rješenje ili presjeku tu neobičnu pretvorbu vlasništva (DORH, sud) glavni su razlog za propadanje.

Tržan-grad foto Wikimedia Commons

Da karikatura bude potpunija, prvi hrvatski projekt obnove kulturne baštine sredstvima EU, započet premijerskom i dovršen u mandatu vlade Zorana Milanovića, bila je obnova Maškovića Hana u Vrani kod Pakoštana, koji je, uz prigodnu političku pompu, obnovljen kao *heritage* hotel. U laudama tom ‘prvom projektu’ naglašavano je kako je nedovršeni ljetnikovac ‘poturčenog’ Hrvata iz Vrane Josipa Maškovića, koji je postao turski vojskovođa i vezir Jusuf Mašković, najveći spomenik turskog graditeljstva u Hrvatskoj, najzapadnija građevina islamske arhitekture na tlu nekadašnjeg Osmanskog Carstva... Da su Frankopani i Zrinski prepustili Osmanlijama da osvoje i grad Ozalj, možda bi se hrvatske institucije pobrinule i oko njegove obnove kao još većeg spomenika turskog graditeljstva u Hrvatskoj. Ovako, dok je hrvatska politička vrhuška pljeskala obnovi Maškovića Hana, u starom gradu Ozlju, višestoljetnoj utvrdi Frankopana i Zrinskih koji su činili okosnicu hrvatske i europske obrane od turskih osvajanja, doslovce je strop padao na glave posjetitelja. Dakako da nemam ništa protiv *heritage* hotela Maškovića Han, koji koliko vidim lijepo izgleda i dobro posluje. Ali valjda bi u kulturnoj politici trebali postojati i neki nacionalni prioriteti. I barem malo samopoštovanja. Ne znam niti jednu drugu državu u kojoj je kulturna baština osvajača ispred vlastite baštine. I još k tome u vremenu kada taj osvajač (Erdoganova Turska) obnavlja stare aspiracije.

A kada samopoštovanja i brige o identitetu nema, onda se događa da južnokorejski studenti znaju više o bitci za Siget i Nikoli Šubiću Zrinskom nego hrvatski studenti, da Orbanova Mađarska prisvaja zrinsko-frankopansko nasljeđe modelirajući ga prema svome velikodržavnom narativu. Može se dogoditi da neki ‘dosjetljivi’ majstor graditeljstva nadgrobnu ploču Stjepana IV Frankopana, posljednjeg frankopanskog vlasnika dvorca Ozalj, iskoristi za popločavanje ulaza u crkvi pavlinskog samostana u Sveticama. Kulturno i prosvjetiteljsko djelovanje obitelji Frankopan i Zrinski, osobito Ane Katarine Zrinski, i dalje je manje poznato od njezine haljine i ogrtača s krznenim ovratnikom, koje je za potrebe svoje poznate slike Oproštaj Petra i Katarine Zrinski izmislio Oton Iveković.

Stari grad Ozalj 📷 foto Mislav Stepinac

Umjesto Strossmayerove, ‘elita’ kupljenih diploma, Starčević gurnut u kut – uz gemišt

Mladi biskup Josip Juraj Strossmayer, 1850. foto Wikimedia Commons

Materijalna ostavština biskupa i političara [Josipa Juraja Strossmayera](#) ogromna je i neprijeporna, mjereno u zgradama koje je sagradio i institucijama koje je osnovao: od modernog zagrebačkog Sveučilišta i JAZU-a (danas HAZU-a) do

kozmpolitiskom idealizmu vidio kao dio europske konfederacije država, odnosno reformirane Habsburške Monarhije uz priključenje južnoslavenskih zemalja. U samostalnoj hrvatskoj državi ta Strossmayerova vizija sustavnog stvaranja nacionalne elite nije niti prepoznata kao potreba i nužnost, a još je manje ostvarena. Na ‘njegovome’ zagrebačkom sveučilištu, osobito u njegovu dijelu humanističkih znanosti, koji bi trebao biti inkubator za stvaranje nacionalne elite, Strossmayer bi danas vjerojatno bio označen kao – reakcionarni kato-taliban, kojem tu nije mjesto. Jer, nema mjesta mantiji na jednom progresivnom univerzitetu. Vjerujem da bi ostao osupnut kako sastavom tako i kvalitetom sadržaja HAZU-a (JAZU-a), koja je zamišljena kao stožerna institucija nacionalne znanosti i umjetnosti. A povratak u svoju Đakovačku nadbiskupiju doživio bi jamačno kao povratak u provinciju kakva je nekad bila, prije nego ju je on podigao na europsku razinu. Umjesto sustavnog stvaranja nove nacionalne elite na sveučilištima, u samostalnoj Hrvatskoj se uobičajilo da nova politička klasa potvrđuje svoj ‘elitni’ status kupnjom diploma i doktorata. Najprije samo u okvirima postojećih sveučilišta, uključujući i Strossmayerovo zagrebačko. No kako su potrebe nove političke ‘elite’ za diplomama i doktoratima rasle (svatko je hoće imati), osnivala su se nova i novija, privatna učilišta, na kojima se to može brže i transparentnije. A razvila se i čitava mreža privatnih univerziteta u susjednoj BiH, gdje se još brže i jednostavnije dolazi do diplome. I možete ih kupiti na metre. Tako dobivamo doktore ekonomije iz Prnjavora, magistre kineziologije iz Travnika, čujem da se medicina u Rudu lijepo razvija pa uskoro možemo očekivati i liječnike iz Ruda. A oni ambiciozniji potegnu po svoju diplomu i do Kragujevca.

Ante Starčević

Ni ostavština Strossmayerova velikog političkog suparnika [Ante Starčevića](#) nije bolje valorizirana u suvremenoj hrvatskoj državi. Jest da zbog svojeg koncepta hrvatske državne samostalnosti još uvijek nosi titulu oca domovine, ali ona mu se spominje češće posprdno, negoli s dužnim poštovanjem. Jugoslavenske društvene i političke elite koje još uvijek dominantno upravljaju Hrvatskom – jer im novi politički aparatčici s doktoratima iz Prnjavora, Travnika i Ruda ni u čemu ne mogu parirati – nikada nisu voljele Starčevića. Jer njegov je koncept samostalne Hrvatske upravo suprotan njihovu jugoslavenskom (odnosno danas regionalnom ili postjugoslavenskom) konceptu. Zato je od političkog *mainstreama* gurnut na marginu, označen kao idol krajnje desnice. Ili proizvedene krajnje desnice, čiji ga se ‘prvaci’ povremeno naglas sjete – uz litru i vodu. No Starčevićeve geopolitičke analize, primjerice, analize ruskog utjecaja u Europi, čiji su eksponenti Srbija, Mađarska i Austrija, izgledaju pronicljive kao da su pisane danas, a ne prije gotovo 150 godina.

[Stjepan Radić](#) kao političar formirao se zapravo kao sinteza Strossmayerovih i Starčevićevih političkih vizija, objedinivši vrlo široko i solidno pravničko i politološko obrazovanje i koncept državne samostalnosti, kao preduvjeta bilo kakvog hrvatskog udruživanja u novi državni savez. No ono po čemu osobito zaslužuje biti pamćen jest spuštanje politike među narod, među seljake koji su tada činili gotovo devedeset posto hrvatskog stanovništva. Danas, u vrijeme društvenih mreža i video-medija, kada se svatko tko ima na raspolaganju internet može ‘spustiti’ u narod, barem onaj virtualni, nije lako predočiti veličinu tog Radićeva podviga, objasniti što zapravo znači za politiku zainteresirati seljaštvo, u kojem je tada stopa nepismenosti bila viša od 45 posto i učiniti to praktički bez ikakve medijske potpore. Koji je podvig uvjeriti taj dotad pasivan, politički i doslovce nepismen narod da ga slušaju i slijede i da sudjeluju!? Stjepan Radić je zapravo pokrenuo hrvatsku demokratsku revoluciju. I ako je Strossmayer otac sveučilišta, Starčević otac domovine, Radić je bio otac hrvatske političke demokracije u Hrvatskoj, u suženim okvirima koje je zadao beogradski režim. Utemeljenost njegove politike u interesima seljaštva (naroda), njegova fizička i politička povezanost s narodnom, poštivanje unutarstranačkih procedura odlučivanja svjedoče o mnogo višim demokratskim standardima od onih koje imaju političke stranke koje danas sjede u Hrvatskom saboru. Stjepan Radić se za cijele svoje političke karijere trudio spustiti politiku iz elitističkih i otuđenih društvenih staleža u narod. Aktualni hrvatski politički prvaci učinili su sve da vrate čak i privid odlučivanja iz naroda i Sabora u prikriveni parapolitički upravljajući stalež, dok šef najveće političke stranke i višestruki premijer Andrej Plenković ponosno organizira unutarstranačke izbore sa zatvorenim listama. Jer, nema potrebe za više kandidata. Pa ni za prividom o više kandidata. Čak je i komunistička partija u svojim posljednjim desetljećima imala potrebu za više kandidata na unutarpartijskim izborima.

Stjepan Radić među seljacima, slika, Ivan Tisov, 1928. foto Hrvatski Povijesni Muzej

Drugo po čemu Stjepan Radić zaslužuje biti pamćen jest njegovo argumentirano osporavanje legaliteta i legitimiteta hrvatskog ulaska u prvu Jugoslaviju, upravo u [govoru](#) koji je predstavljen u ovome serijalu. No kako je neojugoslavenska komponenta, preko starih i nepromijenjenih političkih elita, i dalje vrlo prisutna pa i dominantna u hrvatskom političkom

šabloniziran: Radić je onaj populist i pučki tribun, koji je nešto govorio o guskama u magli prije nego što je postao žrtva atentata u beogradskoj Narodnoj skupštini.

članica NATO-a i EU s vremenom je postala (geo)politička činjenica, koja se više ne propituje već se podrazumijeva. U njoj su pripadnici starih elita, kojima hrvatska državotvorna ideja uopće nije bila bliska, pronašli svoje nove sinekure, osobito nakon hrvatske europske i transatlanske integracije. Više predsjedniku Tuđmanu danas zamjeraju predstavnici desnog, nacionalnog političkog spektra što je u novoj državi ostavio staru upravljačku elitu, koja se perpetuira i blokira kvalitativne promjene, uz koju je novi poredak postao više ‘staleški’ uvjetovan nego što su to bili srednjevjekovni modeli političkog upravljanja. Formalno demokratski izabran višestranački Hrvatski sabor postao je puki dekor zakulisnom vođenju države. Saborske se rasprave uglavnom svode na plitka međustranačka podbadanja i nadigravanja. ‘Outfiti’ su puno važniji od sadržaja. Kao u nekom dječjem vrtiću za poodmaklu dob.

Nije uopće zamislivo da u današnjem Hrvatskom saboru neki izabrani narodni zastupnik ili zastupnica održi govor na razini Strossmayera ili Starčevića 1861., Radića 1918. ili Tuđmana 1990. Pitam se koliko tih izabranih narodnih zastupnika uopće može razumjeti što su u istoj sabornici govorili njihovi znameniti prethodnici. Možda bi se našlo dvoje-troje koji bi razumjeli.

I sve to dakako postaje izvor političkih frustracija koje proizvode potpunu nezainteresiranost za sudjelovanje u političkom životu jer sve izgleda zadano, strogo-kontrolirano, neprobojno za bilo kakve nove inicijative ili nove ljude, koji nisu izravan proizvod starih elita i to u cijelom političkom spektru – od krajnje lijevog o krajnje desnog i obrnuto. Gledano iz te perspektive oktroirane političke scene, danas izgleda nevjerojatnim da se u dogledno vrijeme pojavi netko tko će unijeti novu energiju u taj učmali, zatvoreni politički bazen, tko će pokrenuti promjene i ostvariti sadržaj iz onih neostvarenih sedam od [deset točaka](#) Tuđmanova programa samostalne europske Hrvatske.

Ali velike se političke promjene i ne događaju u svakome izbornom mandatu, već se mjere u epohama. U Hrvatskoj su se uglavnom uvijek događale u sklopu ili ako hoćete na repu europskih i svjetskih previranja i promjena. Kriza elita i političkog upravljanja nije samo naša autohtona pojava, već je dio europske i šire zapadne političke krize. I vjerojatno će se promjene, kada za to dođe trenutak, i u nas događati u sklopu nekog većeg vala promjena. Važno je prepoznati trenutak, dočekati ga spremno i prihvatiti izazov. Ali nije uzaludno niti sizifovski gurati kamen uzbrdo. Kao podsjetnik kamo se želi stići.

Ovaj je članak objavljen uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz Programa poticanja novinske izvrsnosti.

#VIŠNJA STAREŠINA #POVIJEST #POLITIKA #POLITIČKI GOVOR #GOVOR #BERNARDIN FRANKOPAN #FRANJO TUĐMAN
#PETAR ZRINSKI #NIKOLA ŠUBIĆ ZRINSKI #FRAN KRSTO FRANKOPAN #OZALJ #ANTE STARČEVIĆ #STJEPAN RADIĆ

aktualno

Održano ročište o stečaju Jadran tvornice čarapa, sud će naknadno poslati odluku i obavijest pisanim putem

Nezaposlenost u eurozoni u kolovozu nepromijenjena, u Hrvatskoj blago pala

Za nepoštene trgovačke prakse do sada izrečene kazne od 1,2 milijuna eura

Hrvatska na 43. mjestu prema globalnom inovacijskom indeksu

moglo bi vam biti zanimljivo

